

RA4AL

ZVYŠOVANIE ÚROVNE VÝSLEDKOV VZDELÁVANIA VŠETKÝCH ŽIAKOV – KVALITA INKLUZÍVNEHO VZDELÁVANIA HLAVNÉ IDEY PROJEKTU

Úvod

Cieľom tohto dokumentu je zhrnúť kľúčové idey projektu Európskej agentúry pre rozvoj špeciálneho vzdelávania („Agentúra“) nazvaného Zvyšovanie úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov (RA4AL – Raising Achievement for all Learners).

Inkluzívne vzdelávanie sa spája s princípmi rovnosti, sociálnej spravodlivosti, demokracie a participácie. Znižovanie školskej neúspešnosti a nerovnosti je rozhodujúce nielen na dosahovanie ekonomického rastu a konkurencieschopnosti, ale tiež na elimináciu chudoby a podporovanie sociálnej inklúzie (Rada Európskej únie, 2010).

Zvyšovanie úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov je etickým imperatívom. Cieľom projektu RA4AL je prejsť od zamerania sa na inklúziu a zdôvodnenia takéhoto prístupu, k riešeniu spôsobov, ktorými inkluzívna politika a prax môžu zabezpečiť dosiahnutie vyššej úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov.

Základný princíp projektu RA4AL

Vo svojom nedávnom dokumente UNESCO (2012) zdôrazňuje úlohu, ktorú zohráva vzdelávanie pri tvorbe inkluzívnejších a spravodlivejších spoločností, a uvádza, že „... medzinárodná zhoda smeruje k názoru, že ak je vo vzdelávacom systéme prítomný jav vylúčenia, potom nie je možné tento systém považovať za kvalitný“ (s. 1).

OECD (2011) poukazuje na to, že zlepšenie výsledkov najslabších žiakov nesmie byť na úkor žiakov s vyššou úrovňou školských výsledkov – výsledky vzdelávania a rovnosť musia ísť ruka v ruke.

Kým na jednej strane je vývoj politiky silne ovplyvnený hodnotami a ambíciami spoločnosti a stále viac uznávaním práv dieťaťa, na druhej strane je tiež potrebný dôkaz diferenciálnej efektívnosti procesov a výstupov (Lindsay, 2007).

Napriek pozitívnemu vývoju v mnohých členských krajinách Agentúry ešte stále existuje veľa

nejasností ohľadom významu inkluzívneho vzdelávania a tiež ohľadom opatrení, ktoré by sa mali prijať, aby sa zabezpečili pozitívne prístupy k rôznorodosti a aby sa zvýšila kapacita vzdelávacích systémov a škôl na napĺňanie potrieb všetkých žiakov. Presadzovanie myšlienok a praxe „špeciálneho vzdelávania“ do kontextu vzdelávania v hlavnom prúde nie je cestou vpred – treba zohľadňovať rôznorodosť fungovania súčasných vzdelávacích a školských systémov.

Projekt RA4AL sa výslovne zameriava na všetkých žiakov – je nutné spochybníť akýkoľvek názor, že niektorí žiaci sú jednoducho predurčení na neúspech. Počas diskusií v rámci projektu účastníci zdôraznili, že žiaci z niektorých skupín, o ktorých je známe, že sú náchylné na neúspech, sú predmetom osobitných obáv. Aj keď za zvlášť ohrozenými rizikom neúspechu sa považujú žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, zdravotnými postihnutiami a prisťahovalci, predstavitelia členských krajín Agentúry a účastníci konferencie k nim doplnili nasledujúce zraniteľné skupiny: žiaci z nižších sociálno-ekonomických skupín, ktoré sú v starostlivosti príslušných úradov, alebo sú v ťažkých životných podmienkach, napr. obeť zneužívania alebo násilia, Rómovia a kočovníci alebo žiaci, ktorí majú nepravidelnú školskú dochádzku, alebo žiaci, ktorí nesú zodpovednosť za opatrovanie inej osoby a žiaci, ktorí by mohli byť schopnejší a talentovaní.

Projekt si položil nasledujúce otázky: Ako by sa malo manažovať zameranie na potreby žiakov, náchylných na neúspech a marginalizáciu, v kontexte inklúzie bez ich „nálepkovania“? Ako je možné čo najlepšie monitorovať a hodnotiť výstupy takýchto žiakov, aby sa zabezpečilo, že sa ich vzdelávacie potreby naplnia?

I keď sa predstava o žiakoch „náchylných na neúspech“ snaží vyhnúť používaniu kategórií a možných stereotypov, je potrebné sa týmito otázkami ďalej zaoberať, aby sa zabezpečilo, že politické odpovede a následné monitorovanie a hodnotenie zohľadnia individuálne okolnosti.

Agentúrny projekt RA4AL

Roku 2010 uskutočnila Agentúra medzi členskými krajinami prieskum s cieľom identifikovať dlhodobé priority ich práce. Tento prieskum identifikoval zlepšenie úrovne výsledkov všetkých žiakov ako kľúčový problém, ktorému by sa mal venovať výskum.

Preto na jar roku 2011 predložila Agentúra žiadosť, aby projekt „Zvyšovanie úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov – Kvalita inkluzívneho vzdelávania“ získal podporu z fondu Európskej komisie určeného pre program Comenius – Program celoživotného vzdelávania. Na jeseň roku 2011 získala Agentúra finančné prostriedky a projekt sa uskutočnil v čase od decembra 2011 do novembra 2012 (číslo projektu: 517771-LLP-1-2011-1-DK-COMENIUS-CAM).

Hlavnou cieľovou skupinou pre projektové informácie a výstupy sú národní tvorcovia politik, ktorí sú vzhľadom na svoje postavenie schopní zabezpečiť, aby sa inklúzia stala neoddeliteľnou súčasťou tvorby všetkých vzdelávacích politik a aby sa ďalej rozvíjala nevyhnutná súčinnosť medzi vzdelávacími a ostatnými vládnymi úradmi.

Projekt RA4AL vychádzal z nasledujúcich zdrojov:

- Zistenia z celého radu tematických projektových prác, ktoré realizovala Agentúra zapájajúc všetky členské krajiny, a najnovší výskum, vrátane diel publikovaných medzinárodnými organizáciami, ako napríklad UNESCO, UNICEF a OECD.

- Výstupy konferencie RA4AL naplánovanej v spolupráci s dánskym ministerstvom školstva a úradmi mesta Odense, ktorá sa konala v Odense (Dánsko) 13.–15. júna 2012 ako oficiálne podujatie v rámci dánskeho predsedníctva EÚ.

Aby bolo možné dôkladne sa venovať kľúčovým otázkam projektu a vypracovať jasný logický základ pre budúcu prácu, ministerstvá školstva členských krajín Agentúry nominovali tri skupiny: tvorcovia politik pre všeobecné povinné vzdelávanie, tvorcovia politik a vedci z oblasti inkluzívneho vzdelávania. Prostredníctvom konferencie, vstupov, seminárov, neformálnych stretnutí a diskusií si účastníci vymieňali názory a skúsenosti s kvalitou vzdelávania v inkluzívnom prostredí, ako stratégiou na Zvyšovanie úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov.

Pozičný dokument projektu RA4AL, ktorý vypracovali pracovníci Agentúry, bol zaslaný všetkým účastníkom ešte pred konferenciou. Dokument bol venovaný preskúmaniu posledných prác Agentúry a iných medzinárodných vedeckých prác a boli v ňom zdôraznené niektoré kľúčové problémy pre projekt a konferenciu RA4AL.

Pozičný dokument a kompletná správa o výstupoch z konferencie sú k dispozícii na <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al>

Podnety k dosahovaniu vyššej úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov

Dyson a kol. (2004) uvádzajú, že „riešenia“ vedúce k iniciatívam, jednoducho pričleneným k systému, ktorý je v svojej podstate nespravodlivý, alebo k iniciatívam, ktoré sú takýmto systémom prekryté, sú nevyhnutne odsúdené na neúspech. Hoci sú tvorcovia politik odhodlaní vyplniť medzeru v školských výsledkoch, posledné stratégie, ktoré mali takýto cieľ, majú vážne nedostatky spôsobené buď pri vytýčení ambícií alebo diverzifikovaní trhu.

Hanushek (2004) uvádza, že zvýšenie financovania škôl má, až na pár výnimiek, v priebehu desaťročí malý vplyv na vzdelávacie výsledky. Zdroje je možné použiť rôznymi spôsobmi, aby z nich mali prospech všetci žiaci, napríklad zvýšením počtu učiteľov v triedach, zlepšením spôsobilostí učiteľov prostredníctvom odborného rastu a flexibilným využívaním poradenstva a odborného vedenia.

V posledných rokoch boli v mnohých krajinách zavedené reformy založené na požiadavkách trhu. Avšak Whelan (2009) spochybňuje hodnotu voľby a konkurencie ako hnacích mechanizmov pre zlepšenia, pretože rozdeľujú systém do jednotiek, ktoré sú príliš malé na inováciu a často zvyšujú akademické, etnické a sociálne rozvrstvenie.

Už roku 1996 identifikovala Medzinárodná komisia pre vzdelávanie v 21. storočí sedem rozporov vo vzdelávacích systémoch členských krajín – vrátane rozporu medzi konkurenciou a rovnosťou príležitostí a potrebou udržať v rovnováhe konkurenciu, ktorá vedie k motiváciám a stimulom, so spoluprácou, ktorá propaguje rovnosť a sociálnu spravodlivosť pre všetkých.

Preto pretrváva potreba nájsť spôsoby prekonania týchto problémov a rozvinutia kvalitného, pohotovo reagujúceho poskytovania vzdelávania pre všetkých žiakov. Leadbeater a Wong (2010) to vyjadrujú takto: „*Nespokojnosť so školou zrejme podľa vysokej miery predčasného zanechania školského vzdelávania a vysokej miery neúspešnosti pri skúškach naznačuje, že existuje potlačovaný dopyt po inom druhu školského vzdelávania – vzdelávania, ktoré žiakov viacej zapája, je prospešnejšie a primeranejšie schopnostiam, ktoré budú ľudia potrebovať v najbližšom storočí.*“ (s. 3)

Spoločný jazyk inkluzívneho vzdelávania

Ako je uvedené vyššie, existuje potreba spoločného jazyka, ktorý by sa používal pri diskusiách o inkluzívnom vzdelávaní. Ide už o opakujúcu sa tému činností v rámci projektu RA4AL. Vzdelávacie systémy v jednotlivých krajinách sú výrazne individuálne (Meijer, 1999, 2003) – akékoľvek preskúmanie inkluzívneho vzdelávania v ľubovoľnej krajine sa preto musí zasadiť do kontextu širších vzdelávacích reforiem uskutočňujúcich sa v danej krajine.

Správa, ktorú vypracovala Agentúra pod názvom *Vzdelávanie učiteľov k inklúzii v Európe* (2011), uvádza príklady nedávneho vývoja, vrátane používania výrazov „heterogenita“ a „diverzita“, ale súčasne zdôrazňuje, že zmeny terminológie nie vždy odrážajú zmenu myslenia alebo praxe. Ak používaný jazyk naďalej podporuje oddelenosť alebo rozdiel rôznych skupín v spoločnosti, je pravdepodobné, že aj príslušná politika bude zameraná na formu „pridaných“ opatrení potrebných na zmenu pôvodných politík, ktoré neboli inkluzívne.

V rámci projektu RA4AL vyzdvihli zástupcovia jednotlivých krajín potrebu objasniť význam špecifických výrazov v kontexte projektu, ako napríklad: *kvalita*, *dosiahnutie výsledkov*, *prospechu*. Pracovné definície používané v rámci projektu sú uvedené nižšie.

Definícia termínu *kvalita*, uvedeného v pozičnom dokumente projektu RA4AL, je nasledovná:

„Kvalitu je potrebné vnímať s ohľadom na to, ako príslušná spoločnosť definuje účel vzdelávania. Väčšinou ide o dva základné ciele: prvým cieľom je zabezpečenie kognitívneho rozvoja žiakov. Druhý cieľ zdôrazňuje úlohu vzdelávania pri súčasnom podporovaní kreatívneho a emocionálneho rastu žiakov, pričom sa im poskytuje pomoc pri nadobúdaní hodnôt a postojov zodpovedného občianstva. Napokon, kvalita musí úspešne prejsť testom rovnosti: vzdelávací systém charakterizovaný diskrimináciou akejkoľvek skupiny neplní svoje poslanie.“ (UNESCO, 2004, Úvod)

Pokiaľ ide o dosiahnutie výsledkov, Wallace (2010) používa tento výraz na označenie „*výsledkov úsilia, učenia, vytrvalosti, sebadôvery a podpory. Zahŕňa jednotlivca, ktorý prijíma výzvy, robí objavy a za ich uplatnenia a snahu dostáva odmeny, či už vnútorné alebo vonkajšie.*“ (s. 6) Táto širšia definícia môže byť v kontraste s definíciou o *dosahovaní prospechu*, ktorého význam sa obyčajne používa v súvislosti so žiakmi, ktorí dosiahli určité stupne alebo úrovne pri formálnejších, štandardizovaných hodnoteniach alebo skúškach. Nutné je tiež zohľadniť skutočnosť, že dosiahnuté výsledky alebo prospech s vysokým ohodnotením sa môžu svojou hodnotou v jednotlivých krajinách a kultúrach líšiť.

S projektom RA4AL úzko súvisí a v rámci projektu je relevantná definícia *neúspechu*, ktorá sa často chápe ako rozpor medzi hodnotením alebo výsledkom testu a skutočným výkonom. Ako už však bolo uvedené, kým na jednej strane sa musia zohľadniť spoločenské faktory a faktory okolia, ktoré môžu žiakov znevýhodniť, na druhej strane sa musí vyzdvihnúť schopnosť a húževnatosť každého žiaka, pričom nízkym výsledkom v dosahovanom prospechu sa musí venovať pozornosť.

Napokon, výraz *zvýšenie úrovne* sa v kontexte projektu používa na vyjadrenie zlepšenia prospechu alebo zlepšenia výsledkov jednotlivcov a skupín. Spôsob merania takéhoto zvýšenia závisí od oblasti/oblastí, v ktorej/ktorých žiak/žiaci podľa ich vlastného názoru nedosahuje/nedosahujú dobré výsledky alebo úspech – je však zrejmé, že uzatvorenie medzery medzi úspešnejšími a menej úspešnými neznamena zníženie noriem, ale naopak, udržiavanie vysokých očakávaní pre všetkých.

Zistenia a odporúčania projektu

Na základe predchádzajúcich projektov Agentúry, nedávnych medzinárodných výskumov, materiálov prezentovaných na konferencii RA4AL a vstupov, seminárov a diskusií, boli pri dosahovaní vyššej úrovni výsledkov všetkých žiakov ako rozhodujúce identifikované nasledujúce „témy“:

1. Politika a prax na základe spolupráce. Ak sa majú zapájať a podporovať všetci žiaci, a najmä tí, ktorí môžu čeliť znevýhodneniu, mali by sa v miestnych komunitách poskytovať služby, ktoré by vychádzali z úzkej spolupráce – v oblasti politiky a praxe – medzi vzdelávacími, zdravotnými a sociálnymi službami a ostatnými agentúrami. Na všetkých úrovniach je potrebná spolupráca a vytváranie sietí – na celoštátnej aj miestnej úrovni, v škole aj v triede – medzi všetkými zúčastnenými stranami, žiakmi, študentmi a rodinami, aby sa tak zabezpečili koordinované odpovede a efektívne využívanie zdrojov.

Zdôrazňujú sa mnohé aspekty spolupráce naprieč rozličnými úrovňami systému – od hodnotenia a učenia v triede až po profesionálne siete na medzinárodnej úrovni, čo je názorným príkladom dôležitosti sociálneho kapitálu v školskej a systémovej reforme. Pretože politika a prax na základe spolupráce je spoločným prvkom pre všetky témy, môžu poskytovať vhodný rámec pre budúce skúmania.

2. Podpora školského manažmentu a riadiacich zamestnancov v rezorte školstva. Riadiaci zamestnanci na všetkých úrovniach rezortu školstva, by mali dostávať potrebnú podporu pre podporovanie vízií a spôsobilostí na zavedenie pozitívnych postojov pri poskytovaní primeranej supervízie zameranej na inkluzívnu prax. Plány na splnenie rozličných potrieb všetkých žiakov by sa mali stať neoddeliteľnou súčasťou celej oblasti/procesu školského rozvoja, čo by malo koherentným spôsobom spojiť všetky súčasné priority.

Zistenia projektu RA4AL zdôrazňujú potrebu prejsť od vedenia na princípe „zhora nadol“ k rozloženému vedeniu, ktoré zdôrazňuje tímovú prácu a spoločné riešenie problémov.

3. Inkluzívna zodpovednosť. Prístupy k systémovej a školskej zodpovednosti by mali zahŕňať silný prvok sebareflexie, aby zúčastnené strany chápali zodpovednosť ako súčasť svojej profesionality, a nie ako externe zavedenú povinnosť.

Aby bolo možné dosiahnuť vyššiu úroveň rovnosti vo vzdelávaní, sú potrebné rozličné ukazovatele výkonu, upravené podľa miestnej situácie a zameriavajúce sa na vstupy, zdroje, procesy a výstupy/výsledky. Takýto vývoj by mal byť tiež meraním toho, čo je dôležité pre všetkých žiakov, čím by sa zabezpečila ucelenosť a podporili by sa inkluzívne hodnoty a praktiky.

4. Personalizácia prostredníctvom načúvania žiakom. Hlas žiaka je kľúčom pri vytváraní celej politiky a praxe. Personalizácia tiež zahŕňa užšiu spoluprácu s rodičmi a rodinami pri riešení akýchkoľvek požiadaviek podpory holistickým spôsobom. Jasnejšie zameranie na personalizáciu by si vyžadovalo potrebu flexibilnejších systémov hodnotenia, namiesto snáh o prísne postupovanie podľa noriem prostredníctvom testovania a oceňovania „excelentnosti“ vo všetkých oblastiach vzdelávania.

5. Profesionálny rozvoj zameraný na inkluzívne vzdelávanie. Učitelia musia byť aktívnymi činiteľmi pri akejkoľvek systémovej/školskej zmene a ich spôsobilosti by sa mali zabezpečiť prostredníctvom základného pedagogického vzdelania a následným odborným rozvojom. Všetci učitelia si musia rozvíjať potrebné hodnoty, prístupy, zručnosti, vedomosti a chápanie, aby mohli zabezpečiť vzdelávanie a plnú účasť všetkých žiakov v každej triede.

Dokument, ktorý vypracovala Agentúra pod názvom *Profil inkluzívnych učiteľov (2012)*, uvádza štyri oblasti kompetencie: uznávanie rôznorodosti žiakov, podporovanie všetkých žiakov, práca s ostatnými a osobný odborný rozvoj. Tieto štyri oblasti kompetencie musia byť naplnené, ak majú byť učitelia úspešní pri zvyšovaní úrovne výsledkov všetkých žiakov.

6. Pedagogické prístupy pre všetkých. Vzhľadom na prácu Agentúry, podporenú nedávnym medzinárodným výskumom, je zrejmé, že existujú pedagogické prístupy, ktoré sú na ošoh všetkým žiakom a študentom, napríklad tímové vyučovanie a rovesnícke vyučovanie.

Florian a Black-Hawkins (2011) uvádzajú, že rozšírenie toho, čo je bežne dostupné všetkým žiakom, je komplexnou pedagogickou úlohou, ktorá vyžaduje posun od prístupu, ktorý funguje pre väčšinu žiakov (s niečím dodatočným alebo odlišným pre niektorých), k prístupu, ktorý zahŕňa „rozvoj silného učiaceho sa spoločenstva charakterizovaného možnosťami vzdelávania sa, ktoré sú všetkým dostatočne prístupné“ (s. 814).

Podrobnejšie sú tieto témy rozpracované v kompletnej projektovej správe, ktorá je k dispozícii na: <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al>

Odporúčania pre ďalšiu prácu

Výsledky jednoročného projektu RA4AL tvoria základ dlhodobiejšieho projektu, ktorý bude Agentúra realizovať od roku 2013. Vzhľadom na túto skutočnosť boli preskúmané všetky projektové činnosti s cieľom identifikovať kľúčové otázky, o ktorých je nevyhnutné uvažovať v rámci budúcej práce v súvislosti s vyššie uvedenými témami.

Kľúčové otázky zahŕňajú nasledujúce potreby:

- Zozbierať praktické a nákladovo nenáročné príklady vytvárania sietí a spolupráce v triedach, školách a miestnych komunitách a na celoštátnej a medzinárodnej úrovni a preskúmať dopad tejto praxe na Zvyšovanie úrovne výsledkov vzdelávania všetkých žiakov.
- Stavať na existujúcich aktivitách v oblasti manažovania inklúzie a preskúmať kompetencie potrebné pre riadenie inkluzívnych systémov/prostredí.
- Ďalej rozvíjať príslušné mechanizmy zodpovednosti pre vzdelávacie systémy a školy, ktoré posilnia zúčastnené strany a odzrkadlia inkluzívne hodnoty a prax prostredníctvom zisťovania, čo je dôležité pre všetkých žiakov a poskytnúť konkrétny dôkaz účinnej praxe vedúcej k prostrediu, ktoré sa vyznačuje spravodlivejšími výsledkami.

- Preskúmať, ako sú organizované vzdelávacie systémy a služby, pričom sa do úvahy berie kľúčová úloha učiteľov a potreba zohľadniť hlasy žiakov a ich rodín, aby sa tak skutočne ponúkla možnosť individuálneho vzdelávania.
- Realizovať ďalšie práce v oblastiach spôsobilostí potrebných pre učiteľov, ktoré umožnia splniť rôznorodé potreby všetkých žiakov a preskúmať najlepšie spôsoby, ako dosiahnuť takýto stav už v pregraduálnom vzdelávaní učiteľov a v ich ďalšom odbornom vzdelávaní.
- Realizovať výskum pedagogických prístupov a stratégií, ktoré sú nad rámec diferenciacie a prechádzať k praxi personalizovanej triedy, kde je v centre záujmu žiak.

Záverečné poznámky

Práca na projekte RA4AL identifikovala potrebu silnejšieho dôkazového základu, najmä ohľadom efektívnych prístupov zameraných na zvyšovanie úrovni výsledkov vzdelávania všetkých žiakov, a tiež potrebu preskúmania faktorov, ktoré umožňujú, aby si aj znevýhodnení žiaci rozvíjali vytrvalosť a dosahovali úspech. Spravodajca konferencie RA4AL Bengt Persson zdôraznil nedostatok výskumu najmä na systémovej úrovni.

Hodnota a hospodárnosť nákladov spolupráce medzi krajinami a dôležitosť získavania poznatkov z existujúcich politík a praxí v tejto oblasti sú všeobecne uznávané aspekty. Výmenou poznatkov na všetkých úrovniach systému je možné rozvíjať spoločenstvá inkluzívneho vzdelávania a posilniť partnerstvo a spoluprácu, čím sa zase zabezpečí, aby všetkým žiakom bola poskytnutá možnosť rozvíjať svoje kapacity vzdelávať sa a zlepšiť úroveň svojich výsledkov. Ako poznamenáva Fink (2008): „Vzdelávanie je viac, než iba príprava študentov na zabezpečenie živobytia, i keď aj toto je dôležité. Je to tiež príprava na život.“

Odkazy

- Council of the European Union (2010) *Council conclusions on the social dimension of education and training*. 3013th Education, Youth and Culture meeting, Brussels, 11 May 2010
- Dyson, A., Farrell, P., Polat, F., Hutcheson, G., and Gallannaugh, F. (2004) *Inclusion and pupil achievement* (Research Report RR578). London: Department for Education and Skills
- European Agency for Development in Special Needs Education (2011) *Teacher Education for Inclusion Across Europe – Challenges and Opportunities*. Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education
- European Agency for Development in Special Needs Education (2012) *Profile of Inclusive Teachers*. Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education
- Fink, D. (2008) *The road to transformation in education – Learning, leading and living systems*. On line conference paper http://www.cybertext.net.au/inet_s4wk1/p4_18.htm (last accessed 12/10/2012)
- Florian, L. and Black-Hawkins, K. (2011) Exploring Inclusive Pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828. doi: 10.1080/01411926.2010.501096
- Hanushek, E. (2004) *Some simple analytics of school quality*. Working paper 10229 National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA
- International Commission on Education for the twenty-first Century (1996) *Learning: The Treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. Paris: UNESCO Publishing
- Leadbeater, C. and Wong, A. (2010) *Learning from the extremes*. San Jose CA: Cisco Systems
- Lindsay, G. (2007) Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/mainstreaming. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 1–24
- Meijer, C.J.W. (1999) *Financing of Special Needs Education*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education
- Meijer, C.J.W. (2003) *Inclusive education and classroom practices*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2011) PISA in focus 2011/2 (March) *Improving Performance – Leading from the Bottom*. Paris: OECD
- UNESCO (2004) *Education for All: The Quality Imperative*. EFA Global Monitoring Report 2005. Paris: UNESCO
- UNESCO (2012) *Addressing Exclusion in Education. A Guide to Assessing Education Systems Towards More Inclusive and Just Societies*. Paris: UNESCO
- Wallace, B. (2010) Tackling underachievement. Maximising opportunities for all pupils in an inclusive setting in B. Wallace, S. Leyden, D. Montgomery, C. Winstanley, M. Pomerantz and S. Fitton (eds.) 2010. *Raising the achievement of all pupils within an inclusive setting*. London: Routledge
- Whelan, F. (2009) *Lessons learned: How good policies produce better schools*. London: Whelan

© European Agency for Development in Special Needs Education 2012

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.